

کسبه جزء چه کسانی هستند و چه افرادی مشمول اعسار نیستند؟

در نظام حقوقی ایران، تفکیک بین «تاجر» و «کسبه جزء» از اهمیت بالایی برخوردار است، به‌ویژه در زمینه‌هایی مانند دسترسی به دادخواست اعسار، الزام به ثبت تجارت، نگهداری دفاتر قانونی و تعیین مقررات مالیاتی. این تمایز نه تنها از نظر حقوق تجاری، بلکه از منظر حقوق مالیاتی و آیین دادرسی مدنی نیز تأثیرگذار است.

در این مقاله، با استناد به **ماده 512 قانون آیین دادرسی مدنی، ماده 6، 16 و 19 قانون تجارت، نظامنامه ماده 19 قانون تجارت مصوب 1380 و ماده 96 قانون مالیات‌های مستقیم**، به بررسی دقیق مفهوم «کسبه جزء»، افراد مشمول و مستثنی از این وضعیت، و پیامدهای حقوقی آن می‌پردازیم.

1. مبنای قانونی: تفکیک کسبه جزء و تاجر

قانون آیین دادرسی مدنی، ماده 512

این ماده به‌صورت صریح مقرر می‌دارد:

«از تاجر، دادخواست اعسار پذیرفته نمی‌شود. تاجری که مدعی اعسار نسبت به هزینه دادرسی می‌باشد باید برابر مقررات قانون تجارت دادخواست ورشکستگی دهد. کسبه جزء مشمول این ماده نخواهند بود.»

این ماده دو نتیجه مهم دارد:

تاجر حق درخواست اعسار (یعنی معافیت از پرداخت هزینه دادرسی به دلیل توان مالی ناچیز) را ندارد. در عوض، در صورت عدم توانایی مالی، باید **درخواست ورشکستگی** دهد. **کسبه جزء** از این محدودیت مستثنی هستند و می‌توانند دادخواست اعسار دهند.

بنابراین، تشخیص اینکه فرد «تاجر» است یا «کسبه جزء»، تعیین‌کننده دسترسی به یکی از مهم‌ترین ابزارهای دسترسی به عدالت (اعسار) است.

2. تعریف تاجر و الزامات قانون تجارت

قانون تجارت، ماده 6

این ماده الزامات اصلی تاجر را مشخص می‌کند:

«هر تاجری به استثنای کسبه جزء مکلف است دفاتر ذیل را داشته باشد: **»

دفتر روزنامه

دفتر کل

دفتر دارایی

دفتر کپیه

این الزامات نشان‌دهنده سطحی از سازمان‌دهی مالی و شفافیت حسابداری است که از تاجران انتظار می‌رود. **کسبه جزء** از این الزام معاف هستند.

قانون تجارت، ماده 16

این ماده به ثبت تجارت اشاره دارد:

«در نقاطی که دفتر ثبت تجاری تأسیس شده است، کلیه اشخاصی که به شغل تجارت اشتغال دارند، به استثنای کسبه جزء، موظف به ثبت نام در دفتر ثبت تجاری هستند. در غیر این صورت، به جریمه نقدی 200 تا 2000 ریال محکوم خواهند شد. **»

این ماده بار دیگر بر استثنا بودن **کسبه جزء** از الزامات تجاری تأکید دارد.

3. تعریف کسبه جزء: معیارهای قانونی و محدودیت‌های مالی

نظامنامه ماده 19 قانون تجارت (مصوب 1380)

این نظامنامه تعریف دقیقی از کسبه جزء ارائه می‌دهد:

«افراد حقیقی زیر، مشروط بر اینکه جزو افراد ماده 96 قانون مالیات‌های مستقیم نباشند، کسبه جزء محسوب می‌شوند:»*

کسبه، پیشه‌وران، تولیدکنندگان و نمایران آن که میزان فروش سالانه آنان از 100 میلیون ریال (10 میلیون تومان) تجاوز نکند.

ارائه‌دهندگان خدمات در هر زمینه‌ای که مبلغ دریافتی سالانه آنان از 50 میلیون ریال (5 میلیون تومان) تجاوز نکند.

نکته مهم: این معیارها با تورم و تغییرات ارزش پول تطبیق نشده‌اند و همچنان بر اساس مقادیر قدیمی استوار است. اما تا زمانی که قانونی جدیدی تصویب نشود، این مبالغ باید رعایت شود.

4. چه افرادی کسبه جزء نیستند؟ (و بنابراین دادخواست اعسارشان پذیرفته نمی‌شود)

با توجه به مقررات فوق، افرادی که کسبه جزء محسوب نمی‌شوند و بنابراین مشمول ماده 512 قانون آیین دادرسی مدنی هستند و نمی‌توانند دادخواست اعسار دهند، عبارتند از:

الف) افرادی که میزان فروش یا درآمد خدماتشان از حد مجاز تجاوز دارد:

فروشندگانی که فروش سالانه آنها بیش از 10 میلیون تومان است.

خدمت‌دهندگانی که درآمد سالانه آنها از 5 میلیون تومان فراتر می‌رود.

ب) افراد مشمول ماده 96 قانون مالیات‌های مستقیم

این ماده لیست گسترده‌ای از مشاغل را تعریف می‌کند که **هرچند فروش یا درآمدشان کم باشد، باز هم به عنوان تاجر یا فعال اقتصادی سطح بالا شناخته می‌شوند و از مزایای کسبه جزء برخوردار نیستند.**

ماده 96 قانون مالیات‌های مستقیم - بخش الف:

این افراد در هر سطحی از فروش و درآمد، کسبه جزء محسوب نمی‌شوند:

دارندگان کارت بازرگانی و واردکنندگان و صادرکنندگان
صاحبان کارخانه‌ها و واحدهای تولیدی با پروانه بهره‌برداری
بهره‌برداران معادن
صاحبان موسسات حسابداری، حسابرسی، مشاوره مالی، مدیریت، فناوری اطلاعات و طراحی سیستم
صاحبان مراکز آموزشی، مدارس غیرانتفاعی، دانشگاه‌ها
صاحبان بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها، خانه‌های سالمندان
صاحبان هتل‌های سه ستاره و بالاتر
بانکداران، عمده‌فروشان، فروشگاه‌های بزرگ، واسطه‌های مالی، نمایندگان توزیع
نمایندگان موسسات تجاری و صنعتی (داخلی و خارجی)
صاحبان موسسات حمل‌ونقل زمینی، دریایی، هوایی
صاحبان موسسات مهندسی و مهندسی مشاور
صاحبان موسسات تبلیغاتی و بازاریابی

ماده 96 - بخش ب:

این دسته از افراد در صورت فراتر رفتن از سقف درآمدی، یا با ابلاغ سازمان امور مالیاتی، مشمول **بخش الف می‌شوند:**

کارگاه‌های صنعتی
مشاغل ساختمانی و تأسیسات فنی
چاپخانه‌داران و گرافیک‌ها
مراکز ارتباطات رایانه‌ای

وکلا، مشاوران حقوقی، مترجمان دادگستری، حسابداران رسمی
پزشکان و دندانپزشکان دارای مطب
آزمایشگاه‌ها، سی‌تی اسکن، سالن‌های زیبایی
رستوران‌ها، تالارهای پذیرایی، فروشگاه‌های طلا و جواهر
بنگاه‌های معاملات املاک و آژانس‌های اجاره اتومبیل

تبصره 1 این ماده بسیار مهم است:

«سازمان امور مالیاتی می‌تواند هر یک از مشمولان بخش (ب) را به رعایت مقررات بخش (الف)
ملزم کند، مشروط بر ابلاغ کتبی تا پایان دی‌ماه.»

این یعنی حتی یک مشاور حقوقی با درآمد پایین، ممکن است با ابلاغ سازمان مالیاتی، به **عنوان تاجر شناخته شود** و از حق اعسار محروم گردد.

5. نمونه‌های عملی و راه‌حل‌های حقوقی

مثال 1: فروشگاه مواد غذایی کوچک

شرح پرونده: آقای حسینی مالک یک فروشگاه مواد غذایی کوچک در محله است. فروش سالانه او حدود 8 میلیون تومان است و دفتر تجاری ندارد.

وضعیت حقوقی:

فروش زیر 10 میلیون تومان است.
فعالیت او تحت ماده 96 ق.م.م.ن نیست.
بنابراین **کسبه جزء محسوب می‌شود**.
می‌تواند **دادخواست اعسار** دهد.

راه حل: در صورت طلب هزینه دادرسی، می‌تواند با ارائه فیش‌های فروش و توضیح شغل خود، درخواست اعسار دهد.

مثال 2: مشاور حقوقی مستقل

شرح پرونده: دکتر احمدی وکیلی است که به صورت مستقل مشاوره می‌دهد و درآمد سالانه او حدود 7 میلیون تومان است.

وضعیت حقوقی:

بر اساس ماده 96 بند (ب) ق.م.م، وکلا جزو مشاغل مشمول هستند. اگرچه درآمد او از 5 میلیون تومان فراتر رفته، اما حتی با درآمد کمتر نیز کسبه جزء محسوب نمی‌شود. بنابراین تاجر شناخته می‌شود. دادخواست اعسار برای او پذیرفته نمی‌شود.

راه حل: باید درخواست ورشکستگی دهد یا هزینه دادرسی را پرداخت کند.

مثال 3: پزشک دارای مطب

شرح پرونده: دکتر رضوی پزشک عمومی است و مطب خصوصی دارد. درآمد سالانه او 15 میلیون تومان است.

وضعیت حقوقی:

بر اساس ماده 96 بند (ب) ق.م.م، پزشکان دارای مطب جزو مشاغل مشمول هستند. فروش/درآمد از حد مجاز فراتر رفته. کسبه جزء نیست. اعسار برای او قابل قبول نیست.

راه حل: در صورت عدم توانایی مالی، باید طی فرآیند ورشکستگی عمل کند.

6. نکات حقوقی کلیدی

کسبه جزء بودن، تنها به فروش یا درآمد بستگی ندارد، بلکه به نوع شغل نیز وابسته است. ثبت تجارت و داشتن دفاتر قانونی، نشانه تاجر بودن است، اما عدم ثبت به معنای کسبه جزء بودن نیست.

سازمان امور مالیاتی می‌تواند با ابلاغ، افراد مشمول بخش (ب) ماده 96 را به بخش (الف) تبدیل کند.

دادخواست اعسار فقط برای کسبه جزء و افراد غیرتاجر قابل پذیرش است. در صورت تشخیص تاجر بودن، دادگاه موظف است دادخواست اعسار را رد کند و به درخواست ورشکستگی هدایت کند.

7. سوالات متداول و پاسخ‌های حقوقی

آیا فروشگاه کوچک من می‌تواند کسبه جزء باشد؟

بله، اگر فروش سالانه شما از 10 میلیون تومان تجاوز نکند و شغل شما در لیست ماده 96 قانون مالیاتی نباشد.

آیا وکیل یا مشاور حقوقی می‌تواند اعسار دهد؟

خیر. وکلا و مشاوران حقوقی بر اساس ماده 96 قانون مالیاتی مشمول بخش (ب) هستند و کسبه جزء محسوب نمی‌شوند.

آیا پزشک یا دندانپزشک می‌تواند اعسار دهد؟

نه، زیرا دارندگان مطب بر اساس ماده 96 ق.م.م مشمول هستند و از حق اعسار محروم‌اند.

اگر فروش من 12 میلیون تومان باشد، آیا کسبه جزء هستم؟

خیر. فروش شما از سقف 10 میلیون تومان تجاوز کرده و بنابراین کسبه جزء محسوب نمی‌شوید.

آیا تغییرات تورم بر سقف درآمد تأثیر گذاشته است؟

خیر. تاکنون هیچ قانونی سقف 100 میلیون ریالی را به‌روز نکرده است. بنابراین، معیارهای قدیمی همچنان اجرا می‌شوند.

در صورتی که در مورد وضعیت حقوقی خود، امکان دسترسی به اعسار یا الزام به ورشکستگی سردرگم هستید، **مشاوره تخصصی حقوقی** می‌تواند به شما کمک کند تا با دقت و بر اساس آخرین تفسیرهای قضایی و مالیاتی، اقدام صحیح را انجام دهید.

برای دریافت **مشاوره رایگان حقوقی** توسط وکلای مجرب در حوزه حقوق تجاری، مالیاتی و آیین دادرسی، می‌توانید از طریق لینک زیر درخواست خود را ثبت کنید:

درخواست مشاوره حقوقی